

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

СКРИПНИК ВОЛОДИМИР ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 347.122

**ОБ’ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ:
ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
ЗАІКА Юрій Олександрович,
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
в.о. завідувача відділу проблем приватного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
КОХАНОВСЬКА Олена Велеоніівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
КОССАК Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри цивільного права та процесу

доктор юридичних наук, професор
МІЧУРІН Євген Олександрович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться «27» квітня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитися у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розіслано «26» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У вітчизняній цивілістичній науці серед найбільш перспективних досліджень залишаються проблеми загальнометодологічних засад цивільного права, що стосуються загальної частини цивільного права, зокрема: предмет, метод, функції, принципи, джерела та система цивільного права; цивільні правовідносини та їх елементи (суб'єкти, об'єкти, зміст, юридичні факти; захист цивільних прав; цивільно-правова відповідальність)¹.

Дослідження правової природи такої базової категорії цивілістики як феномену об'єкта цивільних прав є одним із найскладніших і недостатньо розроблених. Вивчення та теоретичне обґрунтування сутності об'єкта цивільних прав, розробка концепції об'єкта цивільних прав необхідна для уніфікації нормативного регулювання цивільних правовідносин та ефективної правотворчої діяльності. У Цивільному кодексі України відсутнє легальне поняття об'єкта цивільних прав, незважаючи на те, що у ст. 177 ЦК України законодавець наводить перелік таких об'єктів.

Відсутність комплексного дослідження об'єктів цивільних прав, неоднозначність окремих теоретичних положень та суперечності деяких норм законодавства, наявність різних, інколи, протилежних думок щодо визначення поняття об'єкта цивільних прав, поява в суспільстві нових благ робить цю проблему як ніколи актуальною, оскільки саме наукова доктрина повинна стати підґрунтям розуміння правової природи об'єкта цивільних прав, формування його конститутивних ознак та концептуальної побудови системи об'єктів цивільних прав в умовах оновлення цивільного законодавства.

Незважаючи на певні теоретичні доробки, зокрема, монографію представників харківської школи цивілістики (2015 р.), залишаються невирішеними важливі теоретичні питання, пов'язані із поняттям об'єктів цивільних прав, їх ознаками, потребою усунення у законодавстві прогалин, зумовлених появою нових об'єктів цивільних прав, які виникли внаслідок розвитку цифрових технологій, біоінженерії (криптовалюта, біоматеріали, донорські органи тощо), необхідністю осмислення їх сутності, правової природи та правового режиму.

Враховуючи вищезазначене, тема дисертаційного дослідження є актуальною як з огляду теорії цивільного права, так і для вдосконалення цивільного законодавства, обґрунтування пропозицій щодо практики його застосування.

Доктринальна база містить фундаментальні дослідження відомих дореволюційних цивілістів, які розробляли шляхи вирішення проблем визначення об'єктів цивільних прав, зокрема К. Н. Анненкова, Є. В. Васьковського, Ю. С. Гамбарова, Д. Д. Грімма, О. М. Гуляєва, Г. Ф. Дормидонтова, М. Л. Дювернуа, К. Д. Кавеліна, В. Г. Кукольника, Д. І. Мейєра, К. А. Мітюкова, С. А. Муромцева,

¹ Кузнєцова Н., Довгерт А., Луць В., Майданик Р., Кохановська О. Висновки та рекомендації з актуальної теми. *Право України*. 2014. № 6. С. 114.

К. О. Неволіна, С. В. Пахмана, К. П. Побєдоносцева, Й. О. Покровського, В. І. Синайського, М. С. Суворова, І. М. Трепіцина, Є. М. Трубецького, В. М. Хвостова, П. П. Цитовича, Г. Ф. Шершеневича.

Під час вивчення загальних питань права та питань, безпосередньо пов'язаних з проблематикою дослідження, а також історичних аспектів роботи вивчалися праці М. М. Агаркова, С. М. Братуся, А. В. Венедиктова, С. Й. Вільнянського, В. М. Гордона, В. П. Грибанова, О. С. Іоффе, О. О. Красавчикова, С. Н. Ландкофа, Л. А. Лунца, В. П. Маслова, Г. К. Матвєєва, І. Б. Новицького, О. А. Пушкіна, Ю. К. Толстого, К. А. Флейшиць, Б. Б. Черепашина, А. С. Яковлева, Р. О. Халфиної та ін.

Загальнотеоретичними для дослідження є наукові положення, обґрунтовані у працях відомих вітчизняних цивілістів, зокрема І. А. Безклубого, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. С. Довгєрта, І. В. Жилінкової, Ю. М. Жорнокуя, Ю. О. Заїки, І. Р. Калаура, Ю. М. Капіци, А. О. Кординця, В. М. Коссака, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Л. В. Красицької, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцової, О. Є. Кухарєва, В. В. Луця, Р. А. Майданика, В. М. Махінчука, Є. О. Мічуріна, О. О. Отраднової, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори, М. Д. Пленюк, В. Д. Примака, З. В. Ромовської, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєвої, М. О. Стефанчука, Р. О. Стефанчука, Н. В. Федорченко, С. Я. Фурси, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки, О. О. Штефан, І. Є. Якубівського, В. Л. Яроцького, фахівців науки господарського права О. О. Бакалінської, О. М. Вінник, Г. В. Пронської, В. С. Щербини й ін.

Повноцінний аналіз проблем правового регулювання об'єктів цивільних прав був би неможливий без використання наукових напрацювань таких зарубіжних вчених як Ю. Г. Басин, В. А. Белов, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянский, В. О. Вітушко, Ф. С. Карагусов, О. О. Красавчикова, В. О. Лапач, М. М. Малєїна, К. І. Скловський, Є. О. Суханов, Ю. К. Толстой, В. Ф. Чигир і дослідників аксіологічних аспектів права, зокрема вчених у галузі загальної теорії та філософії права С. С. Алексєєва, М. С. Кельмана, Д. А. Керімова, М. В. Костицького, Н. В. Кушакова-Костицької, Л. А. Луць, П. О. Недбайла, П. М. Рабіновича, І. С. Тімуш та ін.

Стабільність цивільного законодавства забезпечується насамперед органічним удосконаленням його окремих новел. З цього вбачається, що без комплексного фундаментального дослідження низки теоретичних проблем, які є предметом численних дискусій, пов'язаних із поняттям об'єкта цивільних прав, його характерних ознак, особливістю правової природи окремих із них неможлива гармонізація вітчизняного законодавства з положеннями міжнародного приватного права та загальними процесами інтеграції у сфері правового регулювання суспільних відносин, що і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тем науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України в межах теми:

«Цивільно-правовий механізм регулювання майнових та особистих немайнових відносин» (номер державної реєстрації 0118U003067). Тему дисертації затверджено вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 25 жовтня 2017 року, уточнено 15 липня 2020 року.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розв’язання наукової проблеми, яка полягає у формуванні сучасної, цілісної теорії об’єктів цивільних прав, розробка на її підґрунті конкретних теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення цивільного законодавства та підвищення його ефективності.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі взаємопов’язані завдання:

- визначити особливості історичного становлення та розвитку доктринального поняття «об’єкти цивільних прав»;
- виявити наукові підходи щодо розуміння правової природи об’єктів цивільних прав;
- обґрунтувати юридично значимі ознаки об’єкта цивільних прав;
- конкретизувати особливості окремих об’єктів цивільних прав;
- виявити специфіку правового режиму окремих об’єктів цивільних прав;
- обґрунтувати особливості цивільного обороту окремих об’єктів цивільних прав;
- визначити правові критерії класифікації об’єктів цивільних прав;
- визначити методологічні засади побудови системи об’єктів цивільних прав у їх єдності;
- визначити поняття «блага» як визначального центру системи об’єктів цивільних прав;
- з’ясувати поняття та сутність нетипових об’єктів цивільних прав;
- розробити загальні напрями вдосконалення законодавства щодо правового регулювання об’єктів цивільних прав.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються з приводу об’єктів цивільних прав. *Предметом* дослідження є наукові погляди, ідеї, концепції та теорії, нормативно-правові акти України і практика їх застосування щодо поняття, змісту, видів об’єктів цивільних прав.

Методи дослідження вибрані з урахуванням поставленої у роботі мети та завдань дослідження, його об’єкта та предмета. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Зокрема, *діалектичний* метод було використано для визначення сутності, змісту юридичних ознак об’єкта цивільних прав (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). *Системний* метод, як один з універсальних способів пізнання й оцінювання правових явищ, впливу окремих елементів одного явища на інше, створив методологічне підґрунтя та дозволив виявити структурно-функціональні зв’язки між досліджуваними об’єктами, їх певну ієрархічність, взаємодію та взаємозалежність, взаємопов’язаність правових норм, які визначають правовий режим

того чи іншого об'єкта цивільних прав та їх загальне співвідношення, надав можливість поелементного структурування окремих об'єктів цивільних прав, можливість їх класифікації та побудови певної органічної системи, а також став домінуючим у дослідженні (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1–2.5). *Історико-правовий* метод переважав під час дослідження становлення поняття об'єкта цивільних прав у різних правових епохах, а також сприяв розумінню такого нового об'єкта цивільних прав як інформація, аналог якого через природні причини був невідомий у цивілістиці минулої доби (підрозділ 1.2, 4.1). Застосування *догматичного* методу дослідження надало можливість вивчити сутність законодавчих дефініцій, законодавчого уявлення про поняття об'єктів цивільних прав, їх конститутивних ознак, складових елементів і різновидів, закріплених безпосередньо у відповідних положеннях актів цивільного законодавства (підрозділи 1.2, 1.3). За допомогою *формально-логічного* методу вдалося удосконалити визначення деяких понять і категорій, які мають суттєве значення для формування сучасного українського концепту приватного права. Зокрема конкретизовано визначення й основні ознаки понять «об'єкти цивільних прав» (підрозділ 1.3) та «нетипові об'єкти цивільних прав» (розділ 5). Метод *системного аналізу* застосовувався для визначення змісту та співвідношення таких правових категорій як «робота», «результат роботи», «послуга», «річ» та інших об'єктів цивільних прав (підрозділи 3.1, 3.2). Саме аналіз характерних ознак правових понять згаданих вище, надає можливість встановити якісну тотожність або ж характерну відмінність однопорядкових явищ, кількісні відмінності в межах якісних компонентів, здійснити зіставлення властивостей об'єктів чи їх складових елементів. *Порівняльно-правовий* метод надав можливість проаналізувати норми цивільного законодавства країн континентальної Європи та ближнього зарубіжжя, які стосуються загальних положень щодо об'єктів цивільних прав (підрозділи 1.3, 4.2). Метод *зіставлення* орієнтований на виявлення кількісних та якісних розбіжностей у межах одного різновиду об'єктів. Наслідком його застосування є встановлення категорій «більше», «менше», «рівне», скажімо співвідношення за змістом таких понять як «цінні папери», «гроші», «криптовалюта» (підрозділ 2.4, 4.1, 4.2). За допомогою *логіко-семантичного* методу дослідження було визначено такі основні правові категорії та дефініції: «об'єкт цивільних прав», «результат роботи», «послуга», «інформація», «немайнове благо» (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2). Метод *правового моделювання* був використаний з метою формулювання відповідних пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства (підрозділи 1,3; 2.1–2.6; розділи 3–5).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням, в якому запропонована авторська концепція теорії об'єктів цивільних прав в їх єдності та системі. Наукова новизна одержаних результатів конкретизована у наступних теоретичних положеннях, які виносяться на захист:

уперше:

1) *обґрунтовано*, що сучасне розуміння об'єкта цивільних прав має базуватися на характерних ознаках, які властиві усім об'єктам з урахуванням їх особливої

правової природи. Зокрема таким критерієм повинна бути форма існування явища: а) матеріальна (тобто, можливість безпосередньо виявити існування об'єкта органами чуття); б) доведеність існування явища методами пізнання природничих наук; в) існування лише в ідеальному розумінні (честь, гідність, ділова репутація тощо); г) існування у формі правового явища, якому форму об'єкта цивільних прав надає чинне законодавство (уступка права вимоги, переведення боргу) і за відсутності такої правової регламентації вони втрачають ознаки об'єкта;

2) *встановлено*, що концептуальною засадою для методології дослідження об'єктів цивільних прав є системний підхід, який повинен ґрунтуватися на всебічному вивченні певних понять і категорій, що становлять інтерес для науки та практики, у межах якого їх сукупність є єдиним правовим явищем з упорядкованою логічною структурою та взаємозв'язками;

3) *запропоновано* класифікувати об'єкти цивільних прав за галузевою належністю та характером благ на: об'єкти цивільних прав; об'єкти сімейних прав; об'єкти спадкових прав; об'єкти житлових прав; об'єкти трудових прав; об'єкти особистих немайнових прав та інші, що не виключає подвійну правову природу окремих із них;

4) *доведено*, що протягом існування цивільних правовідносин з часом відбуваються динамічні процеси – від одного юридичного факту до іншого і на кожному етапі розвитку правовідносин існує свій певний об'єкт, який може змінювати свою сутність і стан або припиняти існування внаслідок природних властивостей чи юридичних дій учасників правовідносин;

5) *визначено*, що зміст блага може полягати не лише у його корисних властивостях, майнових чи немайнових цінностей, наявних у об'єктах або створених унаслідок вольових (позитивних) дій учасників правовідносин, а й у руйнівній (негативній) діяльності учасників, метою якої є припинення існування того чи іншого об'єкта матеріального світу, який може заподіяти шкоду, спричинити небажані для сторін наслідки або створювати перешкоди для здійснення цивільних прав суб'єктам цивільних правовідносин;

6) *встановлено*, що вибір оптимальної моделі побудови системи об'єктів цивільних прав дозволяє реалізувати комплексний підхід до вивчення різноякісних правових явищ і категорій, урахувати характеристики їх різноманітних властивостей і забезпечити їх виважене узгоджене оцінювання, не є взаємовиключним і може змінюватися у процесі оптимізації критеріїв її побудови;

7) *визначено* систему об'єктів цивільних прав як об'єктивно існуюче у постійній динаміці правове явище, що утворюється великою кількістю взаємопов'язаних елементів, розміщених у визначеній послідовності на певних методологічних засадах, де складовими компонентами є складні, в якійсь мірі ієрархічно залежні та пов'язані між собою підсистеми, внутрішні зв'язки яких домінують над зовнішніми зв'язками, з урахуванням їх особливих властивостей, характерних ознак та структуризації у ЦК України;

8) *запропоновано* дефініцію нетипових об'єктів цивільних прав як об'єктивних явищ і категорій, існування яких зумовлено правовими потребами, які незважаючи на відсутність звичайних традиційних ознак об'єктів цивільних прав або наявність ознак, характерних водночас декільком об'єктам, унаслідок певних юридичних фактів можуть змінювати свою природу та потребують правового регулювання;

9) *доведено* дуалістичну правову природу донорських органів як об'єкта цивільних прав, які, залежно від належності живому донору чи посмертного донорства виступають як немайнові блага або як біологічні матеріали (квазі-речі), що внаслідок медичного втручання змінюють свою правову природу – із квазі-речі перетворюються на немайнове благо і змінюють належність до свого носія;

удосконалено:

10) *обґрунтування* наявності основних проблем методологічного характеру під час дослідження об'єктів цивільних прав, зокрема значної кількості об'єктів, які підлягають дослідженню, що унеможливорює застосування уніфікованих методів з огляду на особливості правової природи окремих із них (речі, результати робіт, немайнові блага та ін.); відсутність вичерпного законодавчого переліку об'єктів і постійне розширення їх кола, що створює перешкоди при визначенні меж наукового дослідження;

11) *положення* щодо складових елементів, які окреслюють споживчу цінність об'єкта цивільних прав, зокрема, ступінь його корисності, який визначається: а) наявністю властивостей, які можуть задовольняти споживчі потреби; б) видом потреб; в) поширеністю їх об'єктів; г) ступенем їх затребуваності суспільством чи конкретною особою;

12) *визначення* інформації як об'єкта цивільних прав, зокрема як такого правового явища, що виникає у суспільстві, перебуває в обігу у суспільстві та набуває цінності лише у суспільстві. Однією із основних характерних ознак інформації як об'єкта цивільних прав є її антропологічне походження та динамічність. Інформація, яка становить державну, комерційну, медичну таємницю, тощо, може втрачати свої властивості чи внаслідок вольових дій уповноважених державних органів, чи її носія, чи в силу природних причин. Інформація з обмеженим доступом не втрачає свої властивості як об'єкт цивільних прав, оскільки в цьому випадку лише обмежується коло суб'єктів, які є її носіями та мають до неї доступ;

13) *понятійний апарат* інституту правового режиму, зокрема, дефініції «правовий режим», під яким розуміється ступінь втручання в діяльність суб'єкта цивільних правовідносин, ступінь імперативності, коли дії суб'єкта вчиняються у жорстко встановлених межах; «мета правового режиму»; «гарантії правового режиму»; «галузевий правовий режим»;

14) *обґрунтування* розуміння речі як об'єкта цивільних прав через її ознаки матеріальності, доступності, а у певних випадках і корисності;

15) *класифікація* тварин як об'єктів цивільних прав, зокрема, тварини, що можуть вільно перебувати у цивільному обороті; тварини, відчуження й утримання яких передбачає необхідність дотримання загальних правил, встановлених органами публічної влади; тварини, оборот яких обмежено і які перебувають під особливим

захистом держави; тварини, що за певних умов можуть являти собою джерело підвищеної небезпеки і на їх володільців, як на деліквента за цим спеціальним деліктом, може бути покладена відповідальність за заподіяну твариною шкоду;

дістали подальшого розвитку:

16) *розуміння* сутності поняття «немайнове благо» як об'єктивної абсолютної категорії, яка існує незалежно від соціуму, полягає у тому, що завдяки своїм корисним властивостям може становити будь-який інтерес як для безпосереднього носія цього блага, так і для інших суб'єктів цивільних правовідносин, які мають до нього біологічне, сімейне чи соціальне відношення;

17) *дефініція* об'єкта цивільних прав, під яким пропонується розуміти «благо або вигоду, на яку спрямований інтерес суб'єкта цивільного права», оскільки приватний чи публічний інтерес до певного явища зумовлює потребу легалізувати суспільні відносини щодо предмета такого інтересу, який у цьому випадку перетворюється на об'єкт цивільних прав і стає елементом цивільних правовідносин;

18) *обґрунтування* необхідності розширення переліку об'єктів цивільних прав безпосередньо визначених законодавством, шляхом включення таких об'єктів як криптовалюта, біологічні матеріали, електроенергія, тварини, донорські органи, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага;

19) *положення* щодо ефективності правового режиму, який дозволяє найоптимальніше отримати корисні властивості від об'єкта цивільних прав і залежить від приватно-публічного інтересу, який ним забезпечується; однозначності та чіткості правових норм, які його встановлюють; доступності змісту правових норм для учасників правовідносин та органів, на які покладено обов'язки щодо їх забезпечення; обсягу та меж відповідальності за порушення, невиконання чи недотримання встановлених правил; співвідношення мети, яка обґрунтовує певні обмеження у володінні, користуванні чи розпорядженні об'єктами цивільних прав і тими негативними наслідками, які настають за умови його недотримання; просторово-часових меж встановленого правового режиму;

20) *поняття* «медична таємниця», «таємниця про стан здоров'я», «інформація про стан здоров'я» та інші, які відрізняються від поняття «лікарська таємниця» за своїм змістом і носієм, оскільки можуть стати відомі особі, яка не є лікарем чи особі, якій за її функціональними обов'язками стала відома інформація, що є лікарською таємницею;

21) *положення*, що житло являє собою особливий об'єкт цивільних прав і як вид нерухомості, і як об'єкт права власності, що з втратою характерних для нього ознак може змінювати свою природу та перетворюватися на інший об'єкт цивільних прав з іншими властивостями – аварійне житло, нежитлові приміщення, інші будівлі тощо;що;

22) *твердження*, що спадщину як об'єкт цивільних прав характеризують спеціальні підстави та порядок її набуття, наявність окремих правових режимів її складових частин та імперативно визначені у законодавстві часові межі існування – від дня смерті спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями й оформлення відповідних документів, що зумовлює певну невизначеність змісту та належності цього об'єкта конкретним суб'єктам;

23) *положення*, що аліменти на дитину водночас є об'єктом і цивільних, і сімейних прав та характеризуються особливими підставами виникнення, формою процедури «матеріалізації» рішенням суду, цільовим призначенням і можливістю трансформуватися в інші об'єкти;

24) *положення*, що результату роботи як об'єкту цивільних прав, притаманні такі ознаки: 1) рукотворність; 2) виникнення внаслідок вольової активної діяльності; 3) наявність матеріальної цінності й економічної вартості або ж знищення речі зі шкідливими властивостями як об'єкта права взагалі; 4) є наслідком кінцевої домовленості між контрагентами договору; 5) якість і термін виконання, і, зазвичай, дотичність;

25) *положення* про поняття послуги як блага, що полягає у комплексній діяльності, складовими елементами якої може бути виконання певних робіт, результат яких і складає зміст послуги, що надається. Відмінність послуги від інших об'єктів цивільних прав полягає у тому, що вони є похідними від зобов'язань, які вже виникли на підставі укладеного контрагентами договору, завдяки чому визначається зміст послуги, що передбачає досягнення певного позитивного ефекту для її замовника, період надання послуги й особливості споживання;

26) *положення* щодо спеціальних ознак тварини як особливого природного об'єкта цивільних прав, зокрема, одухотворене живе створіння; високий рівень розвитку нервової системи; здатність відтворювати собі подібних істот; потреба у постійному харчуванні шляхом споживання складних органічних сполук; наявність клички, яка є засобом індивідуалізації її від тварин такого ж класу і виду, а також реагування тварини на неї; із смертю тварина припиняє своє існування як одухотворена істота проте залишається річчю як об'єкт матеріального світу; наявність природної чи випадкової агресії, непрогнозованість небезпеки, пов'язаної із використанням, зберіганням або утриманням тварин, що зумовлює встановлення особливого правового режиму;

27) *науковий підхід* щодо доцільності виокремлення у системі класифікації речей за ознаками їх родової належності й індивідуальності, *квазі-індивідуальних* речей, тобто, речей з родовими ознаками, які після їх відчуження та відповідної ідентифікації можуть набувати ознак індивідуально-визначених речей. Тісний взаємозв'язок між речами, визначеними родовими й індивідуально визначеними ознаками, що є підставою для певного перегляду традиційної концепції щодо залежності природи цивільно-правового договору від його предмета;

28) *науковий підхід*, що в сучасних умовах поділ речей на рухомі та нерухомі поступово втрачає свою актуальність, оскільки сутність речі може змінюватися імперативно законодавцем, що і визначає її правову природу й особливий правовий режим;

29) *положення*, що для розмежування власне речей і, так званих речей, які мають певну матеріальну субстанцію (енергія, електричне поле тощо) необхідно ввести у науковий обіг і визначити на доктринальному рівні поняття «квазі-речі» та виявити які ознаки повинні мати зазначені об'єкти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання інституту об'єктів цивільних прав, зокрема, у:

– *науково-дослідній сфері* – як наукове підґрунтя для подальших досліджень теорії об'єктів цивільних прав;

– *у правотворчій діяльності* – для удосконалення положень цивільного законодавства, яке регулює правовідносини окремих об'єктів цивільних прав;

– *у правозастосовній діяльності* – при узагальненні судової практики, тлумаченні положень законодавства судовою практикою;

– *у навчальному процесі* – для удосконалення навчально-методичного забезпечення, підготовки відповідних розділів підручників і навчальних посібників з навчальної дисципліни «Цивільне право» та відповідних навчальних курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист отримані автором самостійно.

У співавторстві дисертантом опубліковані такі наукові праці: Скрипник В. Л., Заїка Ю. О. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 240–244 (особистий внесок : постановка завдання, аналіз законодавства і наукових джерел, формулювання висновків); Скрипник В. Л., Заїка Ю. А. Методология исследования объектов гражданских прав. *Leges Si Viata*. 2020. № 2. С. 66–69 (особистий внесок : постановка завдання, аналіз законодавства і наукових джерел, формулювання висновків); Zaika Y. O., Skrypnyk V. L., Sofiiuk T. O. Permanent inheritance as an object of civil rights : theoretical aspects. *Asia Life Sciences*. Issue 1, July 2020, P. 153–170 (особистий внесок – постановка завдання, аналіз законодавства і англомовних джерел, формулювання висновків в частині поняття та характерних ознак перманентної спадщини як об'єкта цивільних прав); Zaika Y. O., Kukhariev O. Y., Skrypnyk V. L., Mytnyk A. A. Peculiarities of protection of rights and interests of heirs: theoretical aspects. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2021. Issue 10, pp. 355–362 (особистий внесок – аналіз законодавства і англомовних джерел, формулювання висновків в частині особливого правового режиму спадщини).

Всі інші праці виконані автором без співавторства.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток правового регулювання у Східній Європі: досвід Польщі та України» (м. Сандомир, 27–28 січня 2017 р.); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни» (м. Київ, 16 листопада 2017 р.); в збірниках матеріалів науково-практичної інтернет-конференції «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (м. Одеса, 23 лютого 2018 р., 27 квітня 2019 р., 28 лютого 2020 р.); on International scientific conference «Modern jurisprudence of the European union: the interaction of law, rulemaking and practice» (Republica of Poland, 17 april 2018); участь у науково-

практичному круглому столі «Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України» (м. Кив, 16 травня 2018 р.); у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення» (м. Київ, 24 жовтня 2018 р.) в Державному університеті інфраструктури та технологій; у Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 8–9 грудня 2018 р., 7–8 грудня 2019 р.); матеріали опубліковані в збірнику Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 8 листопада 2018 р., 17 квітня 2020 р.); у науково-практичній конференції, присвяченій світлій пам'яті О. А. Пушкіна «Проблеми цивільного права та процесу» (м. Харків, 24 травня 2019 р.); у IV-й Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів» (м. Дніпро, 18 травня 2019 р.); on International scientific and conference «Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world» (Arad, December 27 – 28, 2019); у XVIII міжнародній науково-практичній конференції «Цивільне право України: нові виклики та перспективи розвитку», присвяч. 98-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук., проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2020 р.); на VIII-й Міжнародній науково-практичній конференції «Малиновські читання» (м. Острог, 24 квітня 2020 р.); на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правової науки в сучасному світі : в умовах глобалізації розвитку інфраструктури» (м. Київ, 02–03 квітня 2020 р.); на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.); на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Авіація, промисловість, суспільство» присвяч. 60-річчю КЛК ХНУВС (м. Кременчук, 14 травня 2020 р.); на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, 29 травня 2020 р.), науково-практичному «круглому столі» «Приватноправові принципи регулювання суспільних відносин : досвід ЄС та України» (м. Київ, 15 травня 2020 р.) та на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасний стан правової науки України. Перспективи її розвитку в умовах сьогодення» (м. Київ, 28 жовтня 2020 р.).

Основні положення дисертації були обговорені на розширеному засіданні відділу проблем приватного права науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України та на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук НАПрН України (м. Київ, 16 березня 2021 р.)

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлено у 58 наукових працях: 1 одноосібній монографії, 18 наукових статтях, що вийшли друком у фахових для юридичних наук виданнях, 8 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 24 тезах доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів

наукових заходів та 7 інших публікаціях, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів (17 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 497 сторінок. Із них основного тексту 381 сторінки; список використаних джерел налічує 779 найменувань і займає 75 сторінок, додатки розміщено на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача у працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію та опублікування матеріалів дисертації, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження об'єктів цивільних прав» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історіографія дослідження об'єктів цивільних прав і сучасний стан наукової розробки»* визначено основні історіографічні дослідження об'єктів цивільних прав, а також проаналізовано сучасний стан наукової розробки. Для визначення мети та відповідних завдань, за допомогою історіографії встановлюються недостатньо розроблені аспекти вибраного напрямку наукового дослідження. Розглянуто різні історичні періоди, що уможливило з'ясування основних етапів розвитку доктринальних положень теорії об'єктів цивільних прав. Висвітлено питання об'єктів цивільних прав і зокрема речей, які становлять одну з частин інституційної системи, в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-романістів.

Оскільки поняття об'єкту цивільних прав є одним із найдискусійних у науці цивільного права то в контексті обраного нами напрямку дослідження вивчалися праці провідних вчених щодо поняття об'єкту цивільного правовідношення, об'єкту цивільних прав та співвідношення між цими правовими категоріями.

Встановлено, що зазвичай у дореволюційних підручниках і курсах цивільного права панувала думка, що річ є об'єктом речових прав, але не зобов'язальних, у загальній частині в розділі про об'єкти права ретельно викладалося вчення про речі.

Ураховано політико-економічну особливість минулої епохи, де серед форм власності беззаперечно домінувала державна власність, що наклало природний відбиток на політико-суспільний лад та відповідну ідеологізацію правових норм і правової доктрини. Ураховується те, що до окремих положень досліджень радянських цивілістів потрібно ставитися досить критично, оскільки вони були написані за часів, коли на шляху оригінальних творчих досліджень могли виникати ідеологічні перешкоди, які інколи не надавали можливості об'єктивно оцінити окремі правові явища чи категорії та встановити наукову істину. Проте наукові

праці цієї епохи мають безумовну методологічну цінність, свідченням чого є той факт, що сучасна цивілістика донині використовує ці наукові досягнення у сфері розробки вчення про об'єкт цивільних прав, що сприяє виявленню прогалин і колізій у сучасному законодавстві. Після оновлення цивільного законодавства на теренах колишнього СРСР і легалізації у законодавстві поняття «об'єкт цивільних прав» почали з'являтися дисертаційні дослідження, присвячені окремим об'єктам цивільних прав, зокрема, підприємству, майновим комплексам, житлу, тваринам, цінним паперам, грошам, цифровим активам, окремим видам послуг в яких дослідники неоднозначно трактували поняття об'єкту цивільних прав, його правову природу і ознаки.

Наведений джерелознавчий огляд вітчизняної літератури та країн ближнього зарубіжжя підтверджує той факт, що і вітчизняна, і зарубіжна цивілістика має певні напрацювання щодо загальних питань дослідження інституту об'єктів цивільних прав та вказує на багатоаспектність проблематики вибраної теми дисертаційного дослідження, ступінь її складності, недослідженість окремих аспектів цього правового феномену.

Для проведення дослідження та використання методологічних підходів було розглянуто роботи вчених, представників науки теорії та філософії права, компаративістики, зокрема праці провідних вітчизняних вчених у цій галузі. В історіографічному огляді приділялася увага не власне роботам вчених, а саме питанням, які у них розглядалися з досліджуваної проблематики, тому є цілком виправданим і згадування окремих наукових праць кілька разів, залежно від аспектів дослідження.

У підрозділі 1.2 *«Методологічні засади дослідження об'єктів цивільних прав»* визначено основні методологічні напрями дисертації. Зокрема, обґрунтовано, що в основу вибору методології дослідження покладено визначення об'єкта, предмета та мети дослідження; вибір методу (методів) досягнення поставленої мети; слідування вибраним способам дослідження об'єкта, з його орієнтирами й обмеженнями; можливістю безпосереднього або опосередкованого використання на практиці. Головною методологічною проблемою дослідження визнається значна кількість об'єктів, які підлягають дослідженню, що унеможливорює застосування зазвичай уніфікованих методів, з огляду на особливість правової природи об'єктів (речі, результат роботи, немайнові блага та ін.). Вибір провідного методу дослідження об'єкта – одне з основних методологічних завдань, яке потрібно було розв'язати. Інша методологічна проблема пов'язана з визначенням меж наукового дослідження. Великий перелік об'єктів цивільних прав, який наводить законодавець, з одного боку зумовлює потребу зосередитися на загальній характеристиці кожного із цих об'єктів, з'ясувати його особливості, відмінності від інших об'єктів, тенденції та перспективи розвитку, з іншого боку, їх численність не дає можливості зупинитися на всіх наведених у законодавчому переліку об'єктах.

Застосування наведених в дисертації методів дозволило визначити коло об'єктів цивільних прав, яким доцільно приділити увагу безпосередньо з урахуванням

виокремлення в доктрині цивільного права існування і, так званих, нетипових об'єктів цивільних прав та вибрати найоптимальніші підходи до їх дослідження.

Підрозділ 1.3 «Доктринальне поняття об'єктів цивільних прав та їх система» присвячений визначенню поняття й ознак об'єкта цивільного права. Запропонована наступна дефініція об'єкта цивільних прав: об'єкт цивільних прав – це те, на що спрямований інтерес суб'єкта цивільного права. Таке розуміння об'єкта дозволяє уникнути універсальності такої ознаки як «корисність», оскільки вона характеризує не всі об'єкти цивільних прав. Серед ознак об'єкта цивільних прав пропонується виокремити з певними застереженнями: існування в об'єктивній формі; здатність задовольняти потреби суб'єктів цивільних правовідносин; доступність об'єкта; здатність брати участь у цивільних правовідносинах; сталість і динамічність яка передбачає можливість об'єкта змінювати свою сутність і стан.

Пропонується викласти назву ст. 177 ЦК України у новій редакції: «Поняття та види об'єктів цивільних прав» і виокремити у статті дві частини: «1. Об'єктом цивільних прав є благо або вигода, на яку спрямований інтерес суб'єкта цивільного права». Положення частини першої чинної статті щодо видів об'єктів цивільних прав, з певними доповненнями, відповідно, стануть частиною другою статті 177 ЦК України. Об'єкти цивільних прав характеризуються не тільки структурними властивостями, а й природними зв'язками між собою. Вони існують не ізольовано один від одного, що і зумовлює виникнення особливого нормативного утворення – системи об'єктів цивільного права.

Акцентується увага на тому, що запропоновані в науці визначення поняття системи цивільних прав досить складні та неоднозначні. Наголошується, що система об'єктів цивільних прав повинна бути наслідком відображення правових реалій, відображати і визначати інтереси учасників цивільних правовідносин, бути логічною єдністю елементів, з яких складається ціле, як правило, виключати ієрархічність, підпорядкованість, оскільки будь-який об'єкт цивільних прав може діяти як самостійний елемент правовідносин. Класифікація об'єктів цивільних прав дозволить отримати максимальну інформацію про об'єкти, виявити їх взаємодію, урахувати особливості правового режиму, спрогнозувати подальше оптимальне правове регулювання.

Буквальне тлумачення ст. 177 ЦК України дозволило дійти висновку, що самостійними об'єктами цивільних прав, які в сукупності і утворюють систему об'єктів цивільних прав, є такі: 1) речі (і їх різновиди – рухомі і нерухомі; подільні і неподільні; визначені індивідуальними або родовими ознаками; головні речі і їх приналежність і т. д.); гроші, цінні папери; інше майно; 2) майнові права; 3) результати робіт; 4) послуги; 5) результати інтелектуальної, творчої діяльності; 6) інші матеріальні блага; 7) інші нематеріальні блага. Поділ об'єктів цивільних прав має практичне значення, і з огляду на їх особливості законодавець встановлює для них відповідний правовий режим, ступінь їх оборотоздатності, способи захисту порушених суб'єктивних прав на ці об'єкти.

Доведено, що сучасна класифікація об'єктів цивільних прав ґрунтується на поділі речей, започаткованому ще у римському приватному праві і не враховує сучасні реалії та не може охоплювати повною мірою наявні об'єкти цивільних прав, які не підпадають під «прокрустове ложе» законодавчої класифікації, запропонованої ст. 177 ЦК України. Метою класифікації об'єктів цивільних прав є розміщення об'єктів (з урахуванням їх характерних властивостей і ознак) у такій послідовності, яка б дозволила отримувати максимальну від них інформацію, сприяла б з'ясуванню їх суті, виявляла їх взаємодію, врахувала особливості правового режиму, спрогнозувала б їх подальше оптимальне правове регулювання. Для побудови системи об'єктів кожен з об'єктів, який вивчається, не має самостійного значення, оскільки він є складовим компонентом сукупності об'єктів, розташованих у певній послідовності із застосуванням універсальних, визначених критеріїв, які і дозволяють визначити його місце в певній послідовності.

У підрозділі 1.4 *«Правовий режим і оборотоздатність як ознаки об'єктів цивільних прав»* встановлено необхідність формування нового підходу до розуміння фундаментальних категорій у сучасній цивілістиці, актуальність вивчення такої правової категорії як «правовий режим», яка попри всю значущість, є однією з характерних ознак об'єктів цивільних прав, але недостатньо висвітлена в теорії об'єктів цивільного права. Дослідження доктринальних джерел дозволило виявити кілька типових аспектів щодо розуміння правових режимів. Дослідження правового режиму як системи правових норм дозволяє з'ясувати юридичну суть речі не лише в її статичності, а і в процесі динаміки, тобто під час продажу, дарування, передавання в найм тощо. Зміст правового режиму – це можливість учинення певних дій з об'єктом, який перебуває в обігу, і отримання бажаних правових наслідків завдяки вчиненню таких дій. Так, скажімо, до змісту правового режиму інформаційних ресурсів пропонується включити: 1) порядок документування інформації; 2) положення про доступ до інформаційних ресурсів залежно від їх категорій; 3) вжиття заходів щодо охорони інформації (способах охорони та порядку його застосування).

Зазначено, що об'єкти, які за критерієм оборотоздатності класифіковані в одному підвиді (вільні в обороті, обмежено оборотоздатні, виключені з обороту), можуть значно відрізнятися між собою за правовим режимом. Встановлено, що оборотоздатність об'єктів не є незмінною правовою категорією, а її зміст залежить від властивостей об'єкта та розвитку законодавства, норми якого забезпечують їх правову регламентацію. Пропонується розширити наявну законодавчу класифікацію оборотоздатності об'єктів (вилучені з обороту, обмежені в обороті, вільні в обороті), доповнивши її категорією квазі-оборотних об'єктів.

Розділ 2 «Майно як об'єкт цивільних прав» містить шість підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Речі як об'єкти цивільних прав, їхні якісні та кількісні властивості»* наголошено, що речі є одним з найпоширеніших об'єктів цивільних прав. Річчю визнається предмет матеріального світу, завдяки властивостям якого можуть виникати цивільні права й обов'язки. Об'єкти цивільних прав можуть мати як природне походження, так і бути створеними людиною. Істотні ознаки речі:

1) річ – це матеріальна субстанція, тобто те, що перебуває поза особистістю; 2) з річчю пов'язаний майновий інтерес; 3) будь-яка річ завжди має просторові межі; 4) річ повинна бути доступна людському володінню. Поділ речей на індивідуально-визначені та визначені родовим ознаками пов'язаний не лише з характеристикою властивостей самої речі (яка може визначатися вагою, мірою, обсягом та ін.). Визначати характер властивостей речі (родова чи індивідуальна) можуть і самі сторони під час укладення договору.

Визнано, що розмежування речей на такі, які мають індивідуально-визначені ознаки, і речі з родовими ознаками, має і суто практичне значення оскільки дозволяє з'ясувати юридичну природу договору та правильно застосувати норми права на етапі виконання договору, а також у разі порушення зобов'язань. Якщо предмет договору (річ з родовими чи з індивідуально-визначеними ознаками) по суті не впливає на правову природу договорів купівлі-продажу, перевезення, зберігання, оскільки продавець, перевізник, зберігач повинні надати контрагенту або визначену договором конкретну річ або таку саму кількість таких самих речей, то в інших випадках властивість речі (родова чи індивідуально-визначена) змінює природу договору, так договір найму відрізняється від договору позики саме предметом договору.

Виокремлено квазі-індивідуальні речі, тобто такі речі з родовими ознаками, які після їх відчуження та відповідної ідентифікації можуть набувати ознак індивідуально-визначених речей. Виявлено тісний взаємозв'язок між речами, визначеними родовими ознаками та індивідуально-визначеними, що є підставою для перегляду традиційної концепції щодо залежності природи цивільно-правового договору від його предмета.

Підрозділ 2.2 «Житло як об'єкт цивільних прав» присвячений нерухомим речам. Визначено, що житлове приміщення як спеціальний об'єкт речових і зобов'язальних прав має свій особливий правовий режим. Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити ознаки приміщення, наявність яких дає можливість розглядати його як житло, а саме: а) нерухомість приміщення; б) ізольованість (дах, підлога); в) придатність для постійного проживання громадян. Виокремлено житло як самостійний об'єкт цивільних прав у системі об'єктів цивільних прав, що дозволить підкреслити його значущість у цивільному обороті як загальнолюдську цінність.

У структурі об'єктів нерухомості, які є об'єктами цивільних прав, виокремлено дві складові частини: 1) об'єкти, які утворилися природно без цілеспрямованої діяльності людини (природні об'єкти); 2) об'єкти, які були створені внаслідок праці людини: а) житлові – будинки масового будівництва квартирного типу: малоповерхові, середньої поверховості, підвищеної поверховості, унікальні та їх елементи – під'їзди, сходи, квартири, кімнати, підвали, горища; б) спеціалізовані жилі будинки: гуртожитки, соціальні гуртожитки; готелі для короткострокового проживання; спеціалізовані будинки для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; спеціалізовані будинки для бідних і безпритульних; тимчасові притулки для дорослих; в) промислові об'єкти й об'єкти

комерційного призначення (підприємства як єдині майнові комплекси, склади, офіси, заклади громадського харчування, торгівельні, медичні заклади, заклади освітянського та культурного призначення; г) споруди спеціального (громадського) чи інженерного призначення (стадіони, дренажі, очисні споруди тощо).

Встановлено необхідність уніфікувати понятійний апарат («житло», «житлове приміщення», «квартира», «житловий будинок») у сфері статичних і динамічних правовідносин з житлом, а також врахувати особливості правового статусу таких об'єктів, оптимізувати правовий режим такого об'єкта цивільних прав як житло завдяки систематизації окремих розрізнених правових норм, які містяться в окремих галузях законодавства, в окрему главу ЦК України «Житло» в розділі «Об'єкти цивільних прав».

У підрозділі 2.3 *«Концепт грошей та цінних паперів як об'єктів цивільних прав»* обґрунтований системний висновок про таку правову категорію як гроші, з'ясовано їхню юридичну сутність, специфічні особливості та виявлено співвідношення категорій «гроші» та «річ», які можна отримати лише на підставі всебічного вивчення й аналізу їх складових конститутивних елементів: сутності, характерних властивостей, виконуваних функцій і визначення їх місця в системі об'єктів цивільних прав.

Визначено, що правовий режим грошей полягає в особливостях вчинення або у неможливості вчинення певних дій з ними. Гроші є або зустрічною вимогою у відплатних договорах (купівлі-продажу, постачання, контрактації, підяду, договорів про надання послуг), або самотійним об'єктом цивільних прав, як у договорі позики або кредитному договору, факторингу та ін. Особливість правового режиму грошей як об'єкта цивільних прав полягає в тому, що їх правовий режим встановлює виключно держава, вона забезпечує їх випуск і встановлений правовий режим. Доведено, що безготівкові гроші (грошові кошти) – це правові вимоги клієнта та кореспондуючі правам обов'язки банку, які фіксуються та обліковуються записами на рахунках банку.

Ураховуючи спеціальні ознаки векселя, визначена доцільність з'ясування його особливого місця в системі об'єктів цивільних прав. Вексель набуває правового значення і стає самотійним об'єктом цивільних прав унаслідок настання певних юридичних фактів у вигляді односторонніх правочинів і договорів, через що і виникає вексельне зобов'язання. Зазначено, що правнича невизначеність криптовалют та відсутність правового регулювання її обороту є неприпустимою, оскільки залишає певний пласт економічної діяльності без чітких юридичних орієнтирів у вигляді норм права, що не дає можливість суб'єктам подібних операцій захищати свої права за допомогою чинного законодавства, що призводить до порушення основних засад цивільного законодавства, заснованих на визнанні рівності учасників регульованих ним відносин, недоторканності власності, свободи договору, необхідності безперешкодного здійснення цивільних прав, свободи підприємницької діяльності, незабороненої законом, забезпечення відновлення порушених прав, їх судового захисту, справедливості, добросовісності та

розумності. Криптовалюти, незалежно від їх видової приналежності до тих чи інших криптомонет, і сьогодні можуть вільно відчужуватися, переходити від одного суб'єкта цивільно-правових відносин до іншого завдяки їхнім властивостям. Це уможлиблюється тим, що криптовалюта за своєю сутністю є піринговою мережею, тому той же біткоїн поширюється завдяки технології блокчейн.

Підрозділом 2.4 «Речові права на чуже майно як об'єкт цивільних прав» з'ясовано, що сервітут є самостійним об'єктом цивільних прав, оскільки йому властиві характерні особливості будь-якого явища, яке є об'єктом: юридична та фактична визначеність, особливий правовий режим, який і визначає його місце в системі об'єктів цивільних прав. У особи, яка у встановленому порядку набула сервітут, виникають наступні правомочності, які і складають зміст сервітутного права: 1) право користуватися чужим майном у межах, визначених сервітутом (це право зберігається і у разі зміни власника майна); 2) право вимагати від власника майна не чинити перешкод у користуванні сервітутом; 3) у разі заподіяння шкоди власником майна – вимагати відшкодування збитків. Водночас у сервітуарія відсутнє право на відчуження сервітуту, оскільки він встановлюється на користь конкретно визначеної особи.

Проаналізовано сутність так званого публічного сервітуту й узुфрукту. Зроблено висновок, що у більшості країн континентальної Європи, відносини, що виникають унаслідок здійснення узуфруктуарних прав, регулюються нормами речового права у випадках, коли зобов'язання виникає у власника, і нормами зобов'язального права, якщо зобов'язання виникають в узуфруктуарія. У вітчизняній цивілістиці узуфрукт традиційно вважають різновидом сервітутів. Найважливішим правом узуфруктуарія є право користування річчю і вилучення з неї її корисних властивостей, у тому числі і право отримання від речі плодів і доходів. Право на чужі речі надає можливість особі повною мірою здійснювати надані законом права і за відсутності у неї правомочностей власника.

Доведена доцільність передбачення безпосередньо у цивільному та земельному законодавстві інституту узуфрукту, установлення підстави і порядку передавання майна, визначення прав і обов'язків власника речі й узуфруктуарія, підстав припинення узуфрукту, що сприятиме ефективності використання майнових ресурсів, у тому числі і природних, стабільності цивільного обороту, зміцненню родинних і сімейних зв'язків.

Підрозділ 2.5 «Спадщина як об'єкт цивільних прав» присвячений спадщині як особливому об'єкту цивільного права, що складається з майнових прав і майнових обов'язків. Визначено, що особливість спадщини полягає у тому, що вона може включати в себе окремі об'єкти, які характеризуються окремим правовим режимом – підприємство, земельні ділянки, цінні папери, майнові права інтелектуальної власності та ін. Встановлено, що ще однією особливістю спадщини як об'єкта цивільних прав на відміну від законодавчого і доктринального розуміння поняття об'єкта, що містить позитивний зміст (майно, майнові права, результат роботи, блага тощо, тобто усе те що, може приносити користь), є те, що за певних умов спадщина як об'єкт може

набувати негативного змісту. На відміну від інших традиційних об'єктів цивільних прав, поява спадщини обов'язково пов'язана з таким юридичним фактом, як смерть спадкодавця. Перманентна спадщина як особливий об'єкт цивільних прав, являє собою такі динамічні права й обов'язки спадкодавця, зміст яких на момент відкриття спадщини і до моменту її прийняття та оформлення спадкоємцями складно або неможливо визначити через природні причини.

Підрозділ 2.6 «Аліменти як об'єкт цивільних прав» присвячений аліментам як способу матеріального захисту дитини. Указано, що аліменти – це матеріальне благо, право на яке набуває особа за наявності передбачених у законодавстві підстав і яке зазвичай існує в грошовій формі або у вигляді іншого майна. Аліменти є предметом зобов'язальних правових відносин.

Обґрунтовано обов'язок утримувати дитину незалежно від того, чи зареєстрований шлюб між її батьками, головним є встановлення такого юридичного факту як походження дитини від певного батька чи матері. Цей обов'язок залишається і у випадках, коли шлюб між батьками розірвано або якщо батько чи матір рішенням суду позбавлені батьківських прав. Запропоновано для захисту майнових інтересів дитини усунути колізію між нормами Сімейного кодексу України та Законом України «Про нотаріат» і Законом України «Про виконавче провадження», визначивши в останніх особливий статус стягувача у судових справах щодо стягнення аліментів на користь дитини.

Розділ 3 «Результати робіт та послуги як об'єкти цивільних прав» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 3.1 «Результати робіт як об'єкт цивільних прав»* наголошено, що робота є однією з найпоширеніших правових категорій у цивільному обороті і це не випадково, оскільки надзвичайно бурхливий розвиток суспільних відносин, пов'язаних з виконанням робіт, зумовлює і необхідність їх належної регламентації. Проблеми об'єктів цивільних прав і виокремлення з загальної категорії деяких видів, зокрема робіт, постійно знаходилися в центрі уваги. Встановлено, що результатом робіт можуть бути: а) уперше створені об'єкти матеріального світу, як об'єктивно наявні нові речі, зокрема й оригінальні, технічно нові; б) створений унаслідок специфікації наявних речей новий об'єкт; в) поява нових матеріалізованих, раніше не властивих об'єкту характеристик чи особливостей, ознак, або, якщо вони існували раніше, проте були втрачені з якихось причин, з'явилися нові; г) власне робота втілена в якомусь конкретному результаті. Унаслідок цього визначено, що результат роботи як об'єкт цивільних прав є наслідком дій, спрямованих на створення певного блага або на досягнення якоїсь публічної мети.

Визначена необхідність розмежовувати поняття «якість роботи» підрядника і «якість результату» роботи підрядника. Результату роботи як об'єкту цивільних прав, притаманні такі ознаки: 1) рукотворність; 2) поява внаслідок вольової активної діяльності; 3) наявність матеріальної цінності і економічної вартості або ж знищення речі зі шкідливими властивостями як об'єкта права взагалі; 4) є наслідком

підсумкової домовленості між сторонами; 5) утілений у роботі, і зазвичай дотичний; 6) характерними елементами роботи є її якість і термін виконання.

У підрозділі 3.2 «Послуги як об'єкт цивільних прав» обґрунтовано, що послуги – це благо, яке полягає у комплексній діяльності, складовими елементами якої може бути і виконання певних робіт, результат яких складає зміст послуги, що надається (проведення каналів зв'язку для надання інтернет-послуг, підготовка місця поховання у процесі надання ритуальних послуг, очищення транспортних засобів під час перевезення, монтаж засобів охоронної сигналізації для надання охоронних послуг тощо). Відмінність послуг від інших об'єктів цивільних прав полягає у тому, що вони є похідними від зобов'язань, які вже виникли внаслідок укладеного контрагентами договору, завдяки чому визначається зміст послуги, що передбачає досягнення певного позитивного ефекту для її замовника в період надання послуги (початок і закінчення), особливості споживання.

Запропоновано викласти ч. 2 ст. 903 ЦК України у такій редакції: «У разі неможливості виконати договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір виникла з вини замовника, він зобов'язаний відшкодувати шкоду в повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом».

Розділ 4 «Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав» складається з двох підрозділів, в яких досліджено поняття «інформація» та «немайнові блага» як об'єкти цивільних прав.

У підрозділі 4.1 «Інформація як об'єкт цивільних прав» встановлено, що однією з основних характерних ознак інформації є її антропологічне походження. Інформація виникла в суспільстві, перебуває в обігу в соціумі і набуває цінності лише в ньому. За своєю правовою природою інформація є подільною, споживною, рухомою категорією, наділеною індивідуально-визначеними ознаками речі, яка за певних умов може приносити дохід її володільцю. Інформація може бути самостійним об'єктом цивільних прав, якщо мета контрагента – отримати потрібну інформацію (медичну, інженерну, технічну), або допоміжним об'єктом, який сприяє належному виконанню договору, що підтверджує дуалістичну природу інформації.

Обґрунтовано висновок про закріплення системи інформації з обмеженим доступом у законодавстві та надання їй особливого статусу конфіденційної інформації завдяки прийняттю спеціального нормативного акта, який ретельно регламентуватиме використання інформації обмеженого доступу, яка використовуватиметься в діяльності різних учасників цивільних правовідносин з урахуванням оптимального співвідношення їх інтересів, публічного інтересу й інтересів кожного учасника цих правовідносин. Інформація, яка становить державну, комерційну, медичну таємницю тощо, може втрачати свої властивості внаслідок вольових дій або через природні причини. Інформація з обмеженим доступом не втрачає свої властивості як об'єкт цивільних прав, оскільки в цьому випадку лише обмежується коло суб'єктів, які є її носіями і мають до неї доступ.

Підрозділ 4.2 «Немайнові блага як об'єкти цивільних прав» дозволив дисертантові сформулювати висновок, що властивість особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав полягає в особливостях їх виникнення та припинення, а саме – у їх природності. Головною відмінністю немайнових благ є їх унікальність, оскільки зміст немайнового права у кожного індивідуума різний. Немайнове благо є об'єктом цивільних прав, а його зміст складають проголошені та гарантовані законодавцем немайнові права. Серед конститутивних ознак особистих немайнових благ необхідно назвати зокрема: особливість походження та неможливість правонаступництва; належність усім фізичним особам як суб'єктам цивільних прав; унікальність тих цінностей, які становлять зміст блага, і їх незамінність; безпосередню корисність для їх носія, його сім'ї та родини; відсутність об'єктивної форми існування, оскільки вони з'являються та пов'язані виключно з конкретною особою, а також втілені у конкретній особі; неможливість їх грошового оцінювання та залучення до цивільного обороту, що не виключає участі немайнових благ як предмета окремих договірних відносин, пов'язаних з наданням медичної допомоги, у тому числі стоматологічної, репродуктивної, косметичної та іншої, де йдеться про поновлення такого немайнового блага, як здоров'я; невідчужуваність від їх носія, оскільки немайнових благ не можна примусово позбавити чи відмовитися від них.

Констатовано, що майбутня рекодифікація вітчизняного законодавства у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав потребує не лише перегляду та уточнення окремих нормативних положень (закріплення у законодавстві поняття «немайнові блага», уточнення дефініцій «життя», «здоров'я», «честь», «гідність»), а і подальшу розробку у цивілістичній доктрині вчення про об'єкти цивільних прав та їх складової – особистих немайнових благ, а також узагальнення судової практики захисту особистих немайнових прав у Європейському Суді та вітчизняними судами.

Розділ 5 «Нетипові об'єкти цивільних прав» складається з трьох підрозділів, в яких проаналізовано енергію, донорські органи, анатомічні та біологічні матеріали, тварини як об'єкти цивільних прав.

У підрозділі 5.1 «Енергія як об'єкт цивільних прав» сформульовано висновок, що електроенергія як об'єкт цивільних прав характеризується самостійністю, оборотоздатністю та товарною специфічною властивістю. Встановлено, що природна особливість електроенергії виключає застосування до неї окремих класифікаційних ознак, властивих традиційному розумінню речі (подільність, неподільність; головна річ і приналежність). Наявна система об'єктів цивільних прав потребує появи проміжної категорії об'єктів – між річчю і правом на річ. До категорії «речі» повинні належати об'єкти матеріального світу, які мають об'єктивне вираження – «тілесну оболонку», і сприймаються дотиком чи поглядом. Якщо ж існування такої матеріальної субстанції може бути зафіксоване і сучасними технічними засобами або має наукове обґрунтування (електроенергія, силове чи електромагнітне поле тощо) з огляду на її фізичні властивості, то явище належить до категорії поняття «квазі-речі», його доцільно розглядати як категорію «інше майно».

Саме електроенергія є майном, яке не має фізичної оболонки, до якої можна доторкнутися, проте це не позбавляє її такої ознаки, як матеріальність.

Визначено, що головною ознакою й умовою існування електроенергії як об'єкта цивільних прав є наявність її носія (об'єкта електроенергетики). Сучасна цивілістика має запропонувати адекватну правову форму залучення до цивільного обороту різних видів енергії. Для розмежування власне речей і так званих речей, які мають певну матеріальну субстанцію (енергія, електричне поле тощо), запропоновано ввести до наукового обігу і визначити на доктринальному рівні ознаки зазначених об'єктів. Поняття «квазі-володілець» відображало б суть відносин, що виникають між особою, яка має реальну можливість своєрідно володіти електроенергією з урахуванням її особливих властивостей.

Дослідницький матеріал *підрозділу 5.2 «Донорські органи, анатомічні та біологічні матеріали як об'єкти цивільних прав»* дозволив зробити висновок, що для донорських органів як об'єктів цивільних прав характерна дуалістична правова природа: залежно від належності живому донору чи у разі посмертного донорства вони є немайновими благами або об'єктами матеріального світу – біологічні матеріали (квазі-речі). Донорські органи як об'єкти цивільних прав умовно поділяються на дві групи: 1) анатомічні матеріали, відділення яких або не викликає будь-яких несприятливих змін в організмі особи (вилучення нігтів, волосся, продуктів виділення тощо), або зміни характеризуються тимчасовістю і не спричиняють серйозних наслідків для її здоров'я; 2) такі частини тіла людини, видалення яких в окремих випадках хоча й можливе за життя (наприклад, нирка, роги, роги), але супроводжується відчуттям сильного болю та може спричинити різні наслідки для здоров'я донора, а також ті, вилучення яких за життя взагалі неможливе (печінка, серце), оскільки неминуче призведе до смерті людини. Ці дві групи об'єднані ознакою походження з людського організму, а тому цивільно-правничий статус указаних анатомічних матеріалів має бути однаковим. Зрозуміло, що анатомічні матеріали першої групи за своїми ознаками найбільш наближені до речей у тій площині, в якій вони регламентовані законом. Ці матеріали наділені певною цінністю в цивільному обороті, законодавство не забороняє укладення правочинів (як оплатних, так і безоплатних) щодо цих об'єктів (за такими ознаками їх можна умовно вважати товарами). Проте це не дозволяє вважати їх речами. Другій групі анатомічних матеріалів ще складніше надати статус речей через указані вище причини.

Дано визначення поняттям «медична таємниця», «таємниця про стан здоров'я», «інформація про стан здоров'я» та встановлено їх відмінність від поняття «лікарська таємниця». Зазначено, що донорські органи завдяки медичному втручанням в організм людини можуть змінювати свій правовий статус – із немайнового блага перетворюватися на квазі-речі, а з квазі-речей набувати статусу немайнового блага іншої особи.

У *підрозділі 5.3 «Тварини як об'єкти цивільних прав»* виокремлено тварин як самотійний об'єкт прав, як це передбачено ч. 1 ст. 179 ЦК України, що є нагальною потребою цивільного обороту. За функціональним призначенням запропоновано

таку класифікацію тварин як об'єктів права власності: а) тварини, яких використовують у культурно-розважальних, наукових, освітніх заходах, спорті тощо (зоопаркові, циркові, експериментальні, службові та інші); б) тварини, яких використовують для отримання різноманітної продукції (хутрові, сільськогосподарські та інші).

Надання тварині статусу квазі-речі вказувало не лише б на визнання тварини живою істотою і на можливість наділення її окремими своєрідними правами «на благополуччя» (*animal welfare*). Встановлено, що класифікацію тварин як об'єктів цивільних прав доцільно побудувати за критеріями їх оборотоздатності та природними властивостями, виокремивши чотири основні категорії. До першої належать тварини, що вільно перебувають в обороті, до другої категорії – тварини, відчуження та утримання яких передбачає необхідність дотримання правил, установлених органами публічної влади, до третьої категорії – тварини, вільний оборот яких обмежено, які можуть належати лише певним учасникам цивільного обороту і які перебувають під особливим захистом держави. Права володільців цих тварин можуть бути обмежені в інтересах їх охорони, навколишнього природного середовища та захисту прав громадян. До четвертої категорії належать тварини, які можуть являти собою джерело підвищеної небезпеки, і на їх володільців, як на деліквента за цим спеціальним деліктом, може бути покладена відповідальність за заподіяну твариною шкоду.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведене доктринальне узагальнення та запропоноване нове розв'язання наукової проблеми, яке полягає у розробці теоретичного підґрунтя для формування концепції об'єктів цивільних прав, що відображено у запропонованому понятті та ознаках об'єкту цивільних прав, особливостях окремих із них, запропонованій системі об'єктів цивільних прав, специфіці нетипових об'єктів цивільних прав та обґрунтуванні теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення цивільного законодавства та підвищення його ефективності. Основні висновки дисертаційного дослідження, що розширюють і доповнюють винесені на захист положення наукової новизни, полягають у наступному:

1. Генеза цивілістичної думки щодо об'єктів цивільних прав свідчить про багатоаспектність проблематики, ступінь складності обраного напряму наукового дослідження, недослідженість окремих елементів цього правового феномену. Незважаючи на те, що певні базові положення закладалися протягом багатьох років, в українській цивілістичній науці майже відсутні сучасні фундаментальні роботи, в яких були б відображені концептуальні підходи щодо поняття та правової природи об'єктів цивільних прав, критеріїв їх класифікації та системи.

2. Основні методологічні проблеми, пов'язані із дослідженням об'єктів цивільних прав, полягають у відсутності в законодавстві вичерпного переліку об'єктів цивільних прав, різноманітністю сутності об'єктів (від речей – до

результатів робіт, послуг, нематеріальних благ з їх властивостями, окремими правовими режимами, особливими підходами до їх характеристики в різних правових системах, тенденціями та перспективами розвитку), що створює певні труднощі у встановленні меж наукового дослідження. Головна методологічна проблема полягає в унеможливленні застосування єдиних уніфікованих методів дослідження з огляду на значну кількість об'єктів дослідження й особливість їх правової природи, що зумовило вибір, як безпосередніх об'єктів дослідження найпоширеніших об'єктів цивільних прав і, так званих, нетипових об'єктів (електроенергія, донорські органи, тварини), які характеризуються особливою правовою природою, властивостями та ознаками. Використання уніфікованих методів при дослідженні різних об'єктів цивільних прав дозволить зробити однопорядкові висновки, які характеризуватимуть особливості кожного об'єкта, їх властивості та місце в системі об'єктів цивільних прав. Зміст того чи іншого обраного методу пізнання реальної дійсності не є постійною категорією і може змінюватися в залежності від особливостей досліджуваного об'єкта. З огляду на численність об'єктів цивільних прав і різноманітність їх правової природи системний підхід, як один з універсальних способів пізнання і оцінювання правових явищ, впливу окремих елементів одного явища на інше, дозволяє привести досліджувані об'єкти до єдиного, своєрідного спільного знаменника, виявити взаємопов'язаність правових норм, які визначають правовий режим того чи іншого об'єкта цивільних прав та їх загальне співвідношення.

3. Об'єкт цивільних прав – це те, на що спрямований інтерес суб'єкта цивільного права. Таке розуміння об'єкта дозволяє уникнути універсальності такої ознаки, як корисність, яка характеризує не всі об'єкти цивільних прав. Оскільки предметом інтересу може виступати не завжди благо, то термінологічно точніше слід використовувати у дефініції і поняття «вигода», як таке, що охоплюватиме і необхідність знищення речі. На з'ясування сутності об'єкта впливає не лише його внутрішня структура, а і критерії, які застосовуються при його оцінці (майнові, моральні, культурні та інші).

4. Серед ознак об'єкта цивільних прав пропонується виокремити з певними застереженнями: існування в об'єктивній формі; здатність задовольняти потреби суб'єктів цивільних правовідносин; доступність об'єкта; здатність брати участь у цивільних правовідносинах; сталість і динамічність яка передбачає можливість об'єкта змінювати свою сутність і стан.

5. Правовий режим окремих об'єктів цивільних прав може визначатися не лише фізичними властивостями об'єкта, а і належністю його окремим особам, зокрема, малолітнім, неповнолітнім, недієздатним.

6. Система об'єктів цивільних прав повинна виступати наслідком відображення існуючих правових реалій, відображати та визначати інтереси учасників цивільних правовідносин, виступати як логічна єдність елементів, з яких складається ціле, як правило, виключати ієрархічність, підпорядкованість, оскільки будь-який об'єкт цивільних прав може виступати в якості самостійного елементу

правовідносини. Система об'єктів цивільних прав – це визначена законодавством сукупність об'єктів цивільних прав у різних сферах суспільного життя, що взята у їх єдності, яка включає в себе поділ об'єктів на окремі групи (підгрупи) у відповідності із особливостями їх майнового чи немайнового змісту, формами існування, правової регламентації і взаємодії між цими групами.

7. Узагальнюючи окремі категорії однопорядкові об'єктів, і з огляду на особливості їх правового режиму, у доктринальному розумінні система об'єктів цивільних прав являє собою: 1) майнові блага; 2) об'єкти інтелектуальної діяльності; 3) немайнові блага; 4) приватний чи суспільний інтерес втілений у благах або у вигоді.

8. Речі – це об'єкти матеріального світу, які мають об'єктивне вираження – «тілесну оболонку», і сприймаються дотиком чи поглядом. Якщо ж існування такої матеріальної субстанції може бути зафіксоване і сучасними технічними засобами або має наукове обґрунтування (електроенергія, силове чи електромагнітне поле тощо) з огляду на її фізичні властивості, та явище належить до категорії «квазі-речі», його доцільно розглядати як категорію «інше майно». Саме електроенергія є майном, яке не має фізичної оболонки, до якої можна доторкнутися, проте це не позбавляє її такої ознаки як матеріальність. Існування квазі-родових чи квазі-індивідуально визначених речей є підставою для переоцінювання традиційного висновку, що предметом одних договорів можуть бути виключно індивідуально-визначені речі (оренда, позичка, підряд), інших – виключно речі з родовими ознаками (позика). У системі класифікації речей за ознаками їх родової належності та індивідуальності необхідно виокремлювати квазі-індивідуальні речі, тобто такі речі з родовими ознаками, які після їх відчуження і відповідної ідентифікації можуть набувати ознак індивідуально-визначених речей. Тісний взаємозв'язок між речами, визначеними родовими й індивідуально-визначеними ознаками є підставою для певного перегляду традиційної концепції щодо залежності природи цивільно-правового договору від його предмета.

9. Ступенем корисності речі або складовими елементами, що визначають споживчу вартість, є: а) наявність властивостей, які можуть задовольняти потреби учасників цивільних правовідносин; б) особливості потреб; в) поширеність таких речей; г) ступінь її затребуваності суспільством і конкретною особою; г) ступінь необхідності. Однією з особливостей грошей слід уважити і відсутність стійкої корисності, оскільки ступінь корисності визначається публічними державними інституціями з урахуванням конкретних соціально-економічних чинників. Між речами, визначеними родовими ознаками і речами індивідуально визначеними існує тісний взаємозв'язок і динаміка, оскільки за певних умов родові речі можуть набути ознак індивідуально-визначених, і, навпаки, індивідуально визначені, втрачають свої ідентифікуючі ознаки внаслідок знеособлення, коли речі декількох власників змішуються.

10. Встановлено, що оборотоздатність об'єктів не є незмінною правовою категорією, а її зміст залежить від властивостей об'єкта та розвитку законодавства, норми якого визначають правовий статус об'єкта. Пропонується розширити наявну

законодавчу класифікацію оборотоздатності об'єктів (вилучені з обороту, обмежені в обороті, вільні в обороті), доповнивши її категорією квазі-оборотних об'єктів.

11. Зроблено висновок про необхідність урахувати особливості правового статусу таких об'єктів як «житло», «житлове приміщення», «квартира», «житловий будинок» та оптимізувати їх правовий режим шляхом систематизації окремих і розрізнених правових норм, які містяться в різних галузях законодавства, виокремивши главу ЦК України «Житло» в розділі «Об'єкти цивільних прав» і зосередивши правові норми, які визначають поняття житла як загальнолюдського майнового і немайнового блага, його ознаки, гарантії здійснення права на житло, порядок будівництва житла, умови його перепланування чи переобладнання, способи набуття та підстави вилучення житла, правовий режим такого об'єкта в цілому, правомочність власника та титульного володільця і межі втручання держави в таку правомочність.

12. Гроші, як своєрідний сурогат речі, квазі-речі, що, незважаючи на низку спільних ознак, характеризуються особливим правовим режимом і можуть бути самостійним предметом договору (позика, кредитний договір), або ж додатковим об'єктом у значній кількості зобов'язальних договірних правовідносин, характеризуючи їх як оплатність, або ж як самостійний предмет у деліктних правовідносинах як еквівалент заподіяної шкоди.

Криптовалюти, незалежно від їх видової приналежності до тих чи інших криптомонет, можуть вільно відчужуватися, переходити від одного суб'єкта цивільно-правових відносин до іншого завдяки їхнім властивостям. Криптовалюта за своєю сутністю є піринговою мережею, тому той же біткоїн поширюється завдяки технології блокчейн. Законодавчого врегулювання потребує визначення поняття «криптовалюта» з викладенням його в окремій статті ЦК України.

13. Особливість векселя як об'єкта цивільних прав, полягає у його статичності, а його юридична конструкція сприяє оптимальному виконанню цивільно-правових зобов'язань. Сутність векселя не змінюється протягом усього часу перебування у цивільному обороті – з моменту видачі, до моменту його погашення. Визначальною ознакою векселя є його темпоральність, тобто, період існування у часі, протягом якого він є носієм майнових прав. Непред'явлення векселя за певних умов може припинити його існування як об'єкта цивільних прав взагалі.

14. Сервітуту властиві характерні особливості будь-якого явища, яке є об'єктом цивільних прав: юридична та фактична визначеність, особливий правовий режим, який визначає його місце в системі об'єктів цивільних прав, водночас і певна обмеженість бути об'єктом правочинів. Запропоновано передбачити у ЦК України норму про оплатний і безоплатний порядок користування сервітутом як альтернативне положення, і плата за користування сервітутом повинна встановлюватися лише на вимогу власника майна. У випадку встановлення платного сервітуту плата за користування чужим майном має компенсувати звичайні доходи, які власник позбавлений можливості отримувати з цього майна, а також утрату цінності речі внаслідок використання її іншими особами. Пропонується викласти

ч. 1 ст. 402 ЦК України «Встановлення сервітуту» у такій редакції: «Сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом, рішенням суду або за давністю».

15. Виникнення спадщини як об'єкту цивільних прав обов'язково пов'язано з таким юридичним фактом як смерть спадкодавця і обмежено часом існування. Перманентна спадщина, як особливий об'єкт цивільних прав, являє собою такі динамічні права та обов'язки спадкодавця, зміст яких на момент відкриття спадщини і до моменту її прийняття та оформлення спадкоємцями складно або, через природні причини неможливо визначити.

16. Аліменти на дитину як особливий об'єкт цивільних і сімейних прав характеризуються законодавчими підставами виникнення, динамічністю; можливістю трансформуватися у інші об'єкти цивільних прав; є власністю дитини проте фактичним розпорядником аліментів є їх одержувач; як об'єкт, обмежений в цивільному обороті, їх не можна продати, подарувати, заставити, переуступити тощо, а період існування цього об'єкта цивільних прав обмежений неповноліттям дитини її непрацездатністю або іншими спеціальними обставинами.

17. Результат роботи як об'єкт цивільних прав являє собою наслідок дій, спрямованих на створення певного блага або на досягнення якоїсь зазвичай загальнокорисної публічної мети. Особливість результату роботи як об'єкта цивільних прав полягає у тому, що вона одночасно є і метою будь-якого підрядного договору.

18. Складовими елементами послуги може бути і виконання певних робіт, результат яких складає зміст послуги, що надається (проведення каналів зв'язку для надання інтернет-послуг; підготовка місця поховання при наданні ритуальних послуг; очищення транспортних засобів при перевезенні вантажів; монтаж засобів охоронної сигналізації для надання охоронних послуг тощо). Пропонується викласти ч. 2 ст. 903 ЦК України у наступній редакції: «У разі неможливості виконати обов'язки за договором про надання послуг не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір виникла з вини замовника, він зобов'язаний відшкодувати шкоду в повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом».

19. Ритуальні послуги як об'єкт цивільних прав як вид суспільного блага, яке зазвичай є комплексним щодо задоволення потреб замовника в організації поховання, перепоховання тіла померлої людини, останків тіла чи праху відповідно до волевиявлення померлого, висловленого за життя чи передбаченого у заповіті, релігійних, національних традицій і звичаїв. Проте такі послуги є не благом для замовника, а являють собою повагу до померлої людини, повага до її останків.

20. Форма фіксації інформації впливає на її оцінку як достовірної, а зафіксована інформація набуває своєрідних речових ознак і виступає як індивідуально визначена, подільна, споживна річ, яка за певних умов може приносити дохід. Загальнодоступна за своїм характером інформація «спільна для всіх» не виступає як об'єкт цивільних прав, оскільки відсутній сенс в необхідності забезпечення доступу до неї. У системі інформації з обмеженим доступом доцільно закріпити у законодавстві особливий статус конфіденційної інформації завдяки

прийняттю спеціального нормативного акта, який би ретельно регламентував використання інформації обмеженого доступу, яка використовуватиметься в діяльності різних учасників цивільних правовідносин з урахуванням оптимального співвідношення їх інтересів та публічного інтересу. Інформація може існувати на момент виникнення правових зв'язків між суб'єктами або з'явитися в період їх існування або як наслідок їх виникнення. Інформація завжди набуває форму повідомлення від носія інформації до зацікавленої особи. Незважаючи на відсутність такої ознаки об'єкта цивільних прав як матеріальність, окремі види інформації можуть мати економічну цінність і набувати ознаку товарності. Інформація, яка становить державну таємницю, комерційну та інша може втрачати свої властивості чи внаслідок вольових дій її носія, уповноважених державних органів, інших зацікавлених осіб чи в силу природних причин. Інформація з обмеженим доступом не втрачає свої властивості як об'єкта цивільних прав, оскільки в цьому випадку лише обмежується коло суб'єктів, які є її носіями і мають до неї доступ. Інформація некомерційного характеру, у якій відсутня матеріальна складова, являє собою виключно немайнове благо для обмеженого кола осіб, оскільки в силу своєї особливості, містить відомості, які можуть вплинути на сімейні, родинні та інші особисті відносини за участі її носія.

21. Поняття «нематеріальне благо» було введено в науковий обіг представниками дореволюційної юриспруденції для позначення особливих об'єктів цивільних прав, зокрема «безтілесних речей» (наукових, мистецьких, промислових та інших духовних продуктів нашої діяльності), відомих іще в римському праві. Особисті немайнові блага можуть виступати в якості об'єкту, як правило, у деліктних правовідносинах, коли йдеться про відшкодування моральної (нематеріальної) шкоди, заподіяної життю, здоров'ю чи честі, гідності, діловій репутації тощо.

22. Властивість особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав полягає і в особливостях їх виникнення та припинення, а також у їх природності та унікальності. Конститутивними ознаками особистих немайнових благ необхідно назвати зокрема, особливість походження та неможливість правонаступництва; належність усім фізичним особам як суб'єктам цивільних прав; унікальність тих цінностей, які складають зміст блага, і їх незамінність; безпосередню корисність для їх носія, його сім'ї та родини; відсутність об'єктивної форми існування, оскільки вони з'являються та пов'язані виключно з конкретною особою і втілені у конкретній особі; неможливість їх грошового оцінювання та залучення до цивільного обороту, що не виключає участі немайнових благ як предмета окремих договірних відносин, пов'язаних з наданням медичної допомоги, у тому числі стоматологічної, репродукційної, косметичної та іншої, де йдеться про поновлення такого немайнового блага, як здоров'я; невідчужуваність від їх носія.

23. Донорські органи, на відміну від інших немайнових благ (честі, гідності, життя тощо), є єдиним об'єктом цивільних прав, єдиним немайновим благом, яке внаслідок медичного втручання може змінювати належність до свого носія.

Унаслідок заздалегідь спланованої динаміки донорські органи завдяки медичному втручанню в організм людини можуть змінювати свій правовий статус – із немайнового блага перетворюватися на квазі-речі, а з квазі-речі набувати статусу немайнового блага іншої особи.

24. Відсутні підстави для ототожнення тварин із об'єктами цивільних прав, які не є живими істотами, оскільки правове регулювання таких різних за природою об'єктів суттєво відрізняється. Надання тварині статусу квазі-речі вказувало не лише б на визнання тварини живою істотою і на можливість наділення її окремими своєрідними правами «на благополуччя» (*animal welfare*).

25. Пропонується викласти назву ст. 177 ЦК України у наступній редакції: «Поняття та види об'єктів цивільних прав» та виокремити дві частини:

«1. Об'єктом цивільних прав є благо або вигода, на які спрямований інтерес суб'єкта цивільного права.

2. Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, криптовалюта, інше майно, тварини, біологічні матеріали, електроенергія, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага».

26. Рекодифікація (оновлення) вітчизняного законодавства у сфері здійснення та захисту особистих немайнових прав, потребує не лише перегляд та уточнення окремих нормативних положень (закріплення у законодавстві поняття «немайнові блага», уточнення дефініцій «життя», «здоров'я», «честь», «гідність»), а і подальшу розробку у цивілістичній доктрині вчення про об'єкти цивільних прав, та їх складової – особистих немайнових благ, а також узагальнення судової практики захисту особистих немайнових прав у Європейському Суді і вітчизняними судам.

На підставі наведених положень дисертантом вносяться конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, які також становлять положення новизни, зокрема:

– у ЦК України в розділі «Об'єкти цивільних прав» виокремити главу «Житло» в якій у єдиний комплекс включити усі правові норми, які визначають поняття житла як загальнолюдського майнового та немайнового блага, його ознаки, гарантії здійснення права на житло, порядок будівництва житла, умови його перепланування чи переобладнання, способи набуття та підстави вилучення житла, правовий режим такого об'єкта в цілому, правомочність власника та титульного володільця, а також межі втручання держави у ці правомочності;

– з метою захисту майнових інтересів дитини усунути колізію між нормами Сімейного кодексу України, Законом України «Про нотаріат» та Законом України «Про виконавче провадження», зазначивши в останніх особливий статус стягувача у провадженнях щодо стягнення аліментів на користь дитини;

– у ЦК України доцільно закріпити норму про оплатний і безоплатний порядок користування сервітутом як альтернативне положення. Плата за користування сервітутом повинна встановлюватися лише на вимогу власника майна. У випадку встановлення платного сервіту, плата за користування чужим майном

повинна компенсувати звичайні доходи, яких власник позбавлений можливості отримувати з цього майна, а також втрату цінності речі, внаслідок її використання іншими особами;

– у ЦК України і у ЗК України встановити підстави та порядок передачі майна, визначити права й обов'язки власника речі і узуфруктуарія, підстави припинення узуфрукту, що сприятиме ефективності використання майнових ресурсів, в тому числі і природних, стабільності цивільного обороту, зміцненню родинних і сімейних зв'язків;

– закріпити у законодавстві особливий статус конфіденційної інформації шляхом прийняття спеціального нормативного акту, який би ретельно регламентував використання інформації обмеженої у доступі, яка застосовуватиметься в діяльності різних учасників цивільних правовідносин з урахуванням оптимального співвідношення їх інтересів, публічного інтересу й інтересів кожного учасника цих правовідносин;

– у ЦК України виокремити главу «Узуфрукт»;

– запропоновано внести відповідні зміни до ст. 179 ЦК України; ч. 1 ст. 402 ЦК України; ч. 2 ст. 903 ЦК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Скрипник В. Л. Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав: монографія. Кременчук, 2020. 379 с.

Статті у наукових виданнях,

включених до Переліку наукових фахових видань України:

2. Скрипник В. Л. Юридична конструкція узуфрукта у законодавстві зарубіжних країн. *Право України*. 2017. № 1. С. 101–108.

3. Скрипник В. Л., Заїка Ю. О. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 240–245.

4. Скрипник В. Л. Публічний інтерес як підстава обмеження речових прав. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 226–233.

5. Скрипник В. Л. Речі з родовими ознаками як об'єкти цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. № 42. С. 93–97.

6. Скрипник В. Л. Речі обмежені в обороті як об'єкти цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 36–40.

7. Скрипник В. Л. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 38–44.

8. Скрипник В. Л. Немайнові блага як об'єкти цивільних прав. *Приватне право і підприємництво*. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2018. Вип. 18. С. 100–105.

9. Скрипник В. Л. Донорські органи як об'єкти цивільних правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 62–68.

10. Скрипник В. Л. Нематеріальні блага і немайнові права: проблеми методології. *Економіка. Фінанси право*. 2018. № 12/1. С. 43–47.

11. Скрипник В. Л. Тварини як джерело підвищеної небезпеки. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 179–182.

12. Скрипник В. Л. Житло як особливий об'єкт цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 70–74.

13. Скрипник В. Л. Послуги як особливий об'єкт цивільних прав. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Т. 2. № 36. С. 38–41.

14. Скрипник В. Л. Оборотоздатність об'єктів цивільних прав. *Публічне право*. 2018. № 4 (32). С. 190–197.

15. Скрипник В. Л. Електроенергія в системі об'єктів цивільних прав. *Публічне право*. 2019. Вип. № 4 (36). С. 162–169.

16. Скрипник В. Л. Вексель у системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 42–47.

17. Скрипник В. Л. Сервітут як об'єкт цивільних прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. № 1 (30). С. 53–58.

18. Скрипник В. Л. Транспортні послуги в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 50–56.

19. Скрипник В. Л. Аліменти як об'єкт цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 60–66.

*Статті у наукових періодичних виданнях інших держав
із напрямку, з якого підготовлено дисертацію:*

20. Скрипник В. Л. Спадщина як особливий об'єкт цивільних прав. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 3. Р. 90–95.

21. Скрипник В. Л. Правовий режим спільної власності як об'єкту цивільних прав. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Ч. 3. С. 171–176.

22. Скрыпник В. Л. Результаты работы как особенный объект гражданских прав. *Legea Si Viata*. 2019. № 4. Р. 170–173.

23. Скрыпник В. Л. Правовой режим и оборотоспособность как правовые категории. *Legea Si Viata*. 2019. № 5/2. Р. 171–174.

24. Скрыпник В. Л. Классификация объектов гражданских прав. *Legea Si Viata*. 2019. № 11/2. Р. 114–117.

25. Скрыпник В. Л. Концепт денег как объекта гражданских прав. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. Ч. 3. С. 145–150.

26. Скрыпник В. Л., Заика Ю. А. Методология исследования объектов гражданских прав. *Legea Si Viata*. 2020. № 2. С. 66–69.

27. Zaika Y. O., Skrypnyk V. L., Sofiiuk T. O. Permanent inheritance as an object of civil rights : theoretical aspects. *Asia Life Sciences*. 2020. Issue 1. Р. 153–170.

Публікації апробаційного характеру:

28. Скрипник В. Л. Захист інтересів власника при примусовій реалізації майна. *Розвиток правового регулювання у Східній Європі: досвід Польщі та України* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сандомир, Польща, 27–28 січня 2017 р.). Гуманітарно-природничий університет в Сандомирі, 2017. С. 90–92.

29. Скрипник В. Л. Інформація як особливий об'єкт цивільних прав. *Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2017 р.). Київ: Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 206–209.

30. Скрипник В. Л. Визначення мети механізму цивільно-правового захисту інтересів суб'єктів цивільних відносин. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : збірник матеріалів науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 23 лютого 2018 р.). Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 150–151.

31. Скрипник В. Л. Правове регулювання криптовалюти як об'єкту цивільних прав в Україні. *Modern jurisprudence of the European union: the interaction of law, rulemaking and practice* : international scientific conference (17 april 2018). Republica of Poland, 2018. P. 169–172.

32. Скрипник В. Л. Виконання судового рішення як реалізація права на захист. *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (м. Кив, 16 травня 2018 р.). НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С. 63–68.

33. Скрипник В. Л. Немайнові блага як об'єкти цивільних прав : збірник наукових праць. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2018. Вип. 18. С. 100–104.

34. Скрипник В. Л. Транспортні послуги як особливий об'єкт цивільних прав. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів (м. Київ, 24 жовтня 2018 р.). Київ: Державний університет інфраструктури та технологій, 2018. С. 133–136.

35. Скрипник В. Л. Обмеження речових прав в умовах воєнного стану. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 8–9 грудня 2018 р.). Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В., 2018. С. 11–14.

36. Скрипник В. Л. Оборотоздатність як умова використання об'єктів цивільних прав. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кропивницький, 8 листопада 2018 р.). Видавець: ПОЛІМЕД-Сервіс, 2018. С. 52–55.

37. Скрипник В. Л. Поняття послуги за законодавством України і Європейського союзу. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : міжнародна науково-практична інтернет-конференція (м. Одеса, 27 квітня 2019 р.). ОДУВС, 2019. С. 91–93.

38. Скрипник В. Л. Сутність результату роботи як об'єкта цивільних прав. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченій світлій пам'яті О. А. Пушкіна. (м. Харків, 24 травня 2019 р.). ХНУВС, 2019. С. 281–285.

39. Скрипник В. Л. Сутність грошей як різновиду квазі-речей. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів*: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 18 травня 2019 р.). Дніпро : «ЛІРА ЛТД», 2019. С. 194–197.

40. Скрипник В. Л. До питання про послуги як особливий об'єкт цивільних прав. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 7–8 грудня 2019 року). Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В., 2019. С. 11–14.

41. Скрипник В. Л. Правовий режим об'єктів спільної власності: шляхи вдосконалення. *Systematisation of Ukrainian and European legislation in the realities of the modern world* : International scientific and conference Conference proceedings, December 27 – 28, 2019. Arad : Izdevnieciba «Baltija Publishing», P. 107–109.

42. Скрипник В. Л. Рекодифікація загальної частини цивільного права в контексті євроінтеграційних процесів. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 28 лютого 2020 р.). ОДУВС, 2020. С. 148–150.

43. Скрипник В. Л. Правова природа електроенергії в контексті об'єктів цивільних прав. *Цивільне право України: нові виклики та перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяч. 98-річниці з дня народж. д-ра юрид. наук., проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 110–113.

44. Скрипник В. Л. Сучасні проблеми сервітуту. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 17 квітня 2020 р.). Кропивницький, 2020. Ч. 1. С. 61–64.

45. Скрипник В. Л. Спільна власність як об'єкт цивільних прав. *Малиновські читання* : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Острого, 24 квітня 2020 р.). Острого, 2020. С. 84–85.

46. Скрипник В. Л. Транспортні послуги як правова категорія. *Актуальні проблеми правової науки в сучасному світі : в умовах глобалізації розвитку інфраструктури* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 02–03 квітня 2020 р.). Київ, 2020. С. 109–111.

47. Скрипник В. Л. Правовий режим повітряного судна. *Авіація, промисловість, суспільство* : матеріали I Міжнародної науково-практичної

конференції., присвяч. 60-річчю КЛК ХНУВС (м. Кременчук, 14 травня 2020 р.). Харків, 2020. Ч. 1. С. 493–496.

48. Скрипник В. Л. Правова природа і ознаки немайнових благ. *Приватноправові принципи регулювання суспільних відносин: досвід ЄС та України* : збірник наукових праць за матеріалами науково-практичного «круглого столу» (в рамках XIV Всеукраїнського фестивалю науки, 15 травня 2020 року м. Київ). Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. С. 95–104.

49. Скрипник В. Л. Вексель як об'єкт цивільних прав: сучасні проблеми. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.). Суми, 2020. Ч. 1. С. 282–286.

50. Скрипник В. Л. Людський ембріон як унікальний об'єкт права. *Актуальні питання реформування правової системи* : збірник матеріалів XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 29 травня 2020 р.). Луцьк, 2020. 1 електрон. опт. Диск (CD-ROM). Об'єм даних 1,9 Мб. С. 107–108.

51. Скрипник В. Л. Система об'єктів цивільних прав. *Сучасний стан правової науки України. Перспективи її розвитку в умовах сьогодення* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів (м. Київ, 28 жовтня 2020 р.). Київ : ДУІТ, 2020. С. 145–149.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дослідження:

52. Українське цивільне право : навч. посіб. 3-тє вид. перероб. та доп. / за ред. Ю. О. Заїки, І. С. Тімуш, О. О. Лов'як та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 358 с.

53. Скрипник В. Л. Визнання права як спосіб захисту речових прав. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 2. С. 82–87.

54. Скрипник В. Л. Негаторний позов як засіб захисту речових прав. *Право України*. 2016. № 5. С. 122–129.

55. Скрипник В. Л., Поясок Т. Б., Беспарточна О. І. Професійна підготовка майбутніх правознавців в умовах дистанційного навчання. *Наука і освіта*. 2018. № 2. С. 34–42.

56. Скрипник В. Л. Захист права власності при примусовому припиненні права власності : монографія. Кременчук : Видавець Щербатих О. В., 2018. 200 с.

57. Скрипник В. Л. Глава 28. *Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення* / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. С. 743–744.

58. Zaika Y. O., Kukhariev O. Y., Skrypnyk V. L., Mytnyk A. A. Peculiarities of protection of rights and interests of heirs: theoretical aspects. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2021. Issue 10, pp. 355–362.

АНОТАЦІЯ

Скрипник В. Л. Об'єкти цивільних прав: теоретичні і методологічні проблеми. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. – Київ, 2021.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, яка присвячена дослідженню загальнотеоретичних проблем, пов'язаних із формуванням цілісної теорії об'єктів цивільних прав.

Розглянуто наукові підходи щодо розуміння правової природи об'єктів цивільних прав, запропоновано поняття об'єктів цивільних прав та їх конститутивні ознаки. З'ясовано особливості окремих об'єктів цивільних прав, визначені їх спільні та відмінні ознаки.

Виявлена специфіка правового режиму окремих об'єктів цивільних прав, обґрунтовано особливості цивільного обороту окремих об'єктів цивільних прав.

Запропоновано поняття блага як визначального центру системи об'єктів цивільних прав та окреслені методологічні засади та критерії побудови системи об'єктів цивільних прав.

Розглянуто сутність нетипових об'єктів цивільних прав, запропоновано їх дефініцію та визначено місце в системі об'єктів цивільних прав

На підставі теоретичних висновків дослідження сформульовано конкретні пропозиції щодо удосконалення цивільного законодавства.

Ключові слова: об'єкти цивільних прав; ознаки об'єкту цивільних прав; система об'єктів цивільних прав; правовий режим; оборотоздатність; речі, майно; нематеріальні блага; нетипові об'єкти цивільних прав

АННОТАЦИЯ

Скрипник В. Л. Объекты гражданских прав: теоретические и методологические проблемы. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины. – Киев, 2021.

Диссертация является самостоятельной завершённой научной работой, посвящённой исследованию общетеоретических проблем, связанных с формированием целостной теории объектов гражданских прав.

Рассмотрены научные подходы к пониманию правовой природы объектов гражданских прав, предложено понятие объектов гражданских прав и их конститутивные признаки. Установлены особенности отдельных объектов гражданских прав, определены их общие и отличительные признаки.

Выявлены особенности отдельных объектов гражданских прав, определены их общие и отличительные признаки.

Выявлена специфика правового режима отдельных объектов гражданских прав, обоснованы особенности гражданского оборота отдельных объектов гражданских прав.

Предложено понятие блага, как определяющего центра системы объектов гражданских прав, намечены методологические основы и критерии построения системы объектов гражданских прав.

Рассмотрена сущность нетипичных объектов гражданских прав, предложена их дефиниция и определено место в системе объектов гражданских прав

На основании теоретических выводов исследования сформулированы конкретные предложения по совершенствованию гражданского законодательства.

Ключевые слова: объекты гражданских прав; признаки объекта гражданских прав; система объектов гражданских прав; правовой режим; оборотоспособность; вещи, имущество; нематериальные блага; нетипичные объекты гражданских прав.

SUMMARY

Skrypnyk V. L. Objects of civil rights: theoretical and methodological problems. – Qualifying scientific work as manuscript.

The thesis for a degree of Doctor of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The scientific paper is an independent and completed work addressing the study of general theoretical problems associated with the formation of holistic theory of objects of civil rights.

The work considers scientific approaches to understanding the legal nature of objects of civil rights as well as suggests the concept of objects of civil rights and their constitutive characteristics. Furthermore, it looks into the objects of civil rights and the current state of scientific development, methodological principles in the research of civil rights objects, the doctrinal concept of objects of civil rights and their system, legal regime and circulability as characteristic features of objects of civil rights. Moreover, the thesis studies scientific provisions justified in the works of famous Ukrainian specialists in civil law and specifies the traits of individual objects of civil rights elucidating their common and distinctive features.

The work also reveals the specific of the legal regime of individual objects of civil rights and proves the nuances of civil circulation of certain objects of civil rights. It is stated that legal regime is the law fixed procedure of acquisition, occupancy and alienation

of things as objects of civil right. The content of the legal regime is the ability to perform certain actions with the object in circulation and gain the desired legal consequences by executing these actions. It is on the record that in contrast to the traditional legislation and doctrinal understanding of the object of civil rights as a positive concept (property, property rights, work, goods), inheritance as an object may bear the negative meaning under certain conditions. Unlike other traditional objects of civil rights, opening of inheritance is inevitably associated with the legal fact of a testator's death.

The legal regime of money is educed to manifest itself in special aspects of legal actions execution or in the unavailability to perform certain actions over it. Money is either a counterclaim in a commutative agreement or an independent object of civil rights. The legal regime of money as an object of civil rights is special because it is established exclusively by the state which guaranties money issuance. Non-cash money is proved to be clients' legal requirements and banks' correspondent liabilities recorded and registered in the bank accounts.

A strong correlation between things defined by generic features and defined individually is the foundation to revise the traditional concept on the dependence of the civil contract nature on its subject. To place emphasis on the significance of housing as a universal human value in a civil circulation, it has been singled out as an independent object of civil rights in the system of objects of civil rights.

The author suggests the concept 'benefit' to be the defining centre of the system of objects of civil rights and outlines methodological foundations and criteria ought to be taken into account to form a system of objects of civil rights. The research of information and intangible benefits as objects of civil rights has brought to light that anthropological origin is one of the main characteristic features of information. Having emerged in society, it circulates and acquires value only in it. The fact that information can be either an independent object of civil rights if the purpose of a counterparty is to obtain the needed information (medical, engineering, technical), or an ancillary object which facilitates the proper execution of a contract, proves its dualistic nature.

The essence of atypical civil rights is considered, their definition is proposed, and the place in the system of civil rights is established. It is ascertained that future recodification of Ukrainian legislation in the field of execution and protection of personal non-property rights requires not only the revision and elucidation of certain regulations, but also further development in the civil doctrine of study of civil rights objects and personal intangible benefits as their component, as well as generalisation of judicial practice of protection of personal non-property rights in the European Court and Ukrainian courts.

Based on the theoretical conclusions, the work presents tangible proposals to improve civil legislation.

Key words: objects of civil rights; characteristics of objects of civil rights; system of objects of civil rights; legal regime; circulability; things, property; intangible benefits; atypical objects of civil rights.

Підписано до друку 24.03.2021
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.
Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 1,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № 2946

Віддруковано типографії ФОП Степенко Р.Д.
01103, м. Київ, бульвар Дружби Народів, 24/2.
тел.: (044) 223-81-79, Е-mail: 6724642@ukr.net, www.urb.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7205 від 03.12.2020